

Κ. ΧΑΤΖΗΨΑΛΤΗ

Ο ΑΓΝΩΣΤΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΡΗΘΥΜΝΗΣ ΑΝΘΙΜΟΣ
(ΠΕΡΙ ΤΟ 1730 Μ. Χ.)

Εἰς τὴν ἐν Λευκωσίᾳ τῆς Κύπρου δημοσίαν Βιβλιοθήκην τῆς Φανερωμένης σώζεται σήμερον χειρόγραφος κώδιξ, ὁ ὁποῖος περιέχει τὸ γνωστὸν ἔργον τοῦ μεγάλου θεολόγου τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ «εἰς τὰ Ἱερά Παράλληλα»¹. Ὁ κώδιξ οὗτος εἶναι μεγάλου σχήματος (28,50×19,50), ἐγράφη δὲ κατὰ τὸ ἔτος 1600 μ. Χ., ὡς ἐμφαίνει βιβλιογραφικὸν σημείωμα σωζόμενον ἐν τέλει τοῦ θεολογικοῦ κειμένου (φ. 323α) ὡς ἑξῆς: «1600 ἐτελειόθει τὸ παρὸν βιβλίον.....».

Εἰς τὸ τέλος τοῦ ὅλου χειρογράφου κώδικος (φ. 323β) ἐγράφησαν δι' ἄλλων χειρῶν δύο κτητορικὰ σημειώματα ἔχοντα ὡς ἀκολούθως:

Α'

«Τῷ παρὸν ὑπάρχει καμοῦ τοῦ εὐτελοῦς κ(αὶ) ἀναξίου | ἀνθίμου ἐπισκόπου ρηθύμνης. Τὸ ὅπιον ἔλαβα | ἀπὸ τοῦ ἐν μακαρία τῇ λίξει γενομένου κὲρ κονσταντίου | πρόην κρήτης. ὁ θε(ε)ς ὁ ἄγιος νὰ ἀναπαύσει τὴν ψυχ(ήν) | αὐτοῦ μετὰ τῶν δικέων. ὅπιος δε βουληθῆ ἄλοτριόσαι | αὐτῷ χορῆς τῆς ἐμῆς θελήσεως ἔστω ἀσυγχόρητος».

Β'

«Νῦν δὲ ὑπάρχει γερασίμου διδασκάλου τοῦ | ἐκ παλαιῶν φωκαίων. Καὶ ὅποιος βουληθῆ | νὰ τὸ ἀλλοτριώσῃ νὰ ἔχη τὰς ἀρὰς τῶν ἀγί(ων) | τριακοσί(ων) δέκα κ(αὶ) ὀκτώ θεοφόρων πατέρ(ων) | τῶν ἐν νικαία συνόδου ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν.

γεράσιμος ὁ διδάσκαλος ἀποφαίνεται :»

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων δύο κτητορικῶν σημειωμάτων τὸ πρῶτον ἔχει στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν Κρήτην, ἅτε μνημονεῦον δύο Ἱεράρχας τῆς Ἐκκλησίας τῆς νήσου, οἱ ὁποῖοι κατὰ καιροὺς ὑπῆρξαν καὶ κτήτορες τοῦ κώδικος Φανερωμένης: τὸν Ἄνθιμον, Ἐπίσκοπον Ρηθύμνης, καὶ τὸν Κωνστάντιον, Ἀρχιεπίσκοπον Κρήτης.

¹) B. Altaner, *Patrology*, translated by Hilda C. Graef, Freiburg-Edinburgh-London, 1960, pp. 635 sq.

Τὸ κτητορικὸν τοῦτο σημεῖωμα δὲν φέρει χρονολογίαν, ὃ δ' ἐν αὐτῷ μνημονευόμενος Ἄνθιμος, Ἐπίσκοπος Ρηθύμνης, εἶναι παντελῶς ἄγνωστος εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης². Εὐτυχῶς ὁμοίως ὁ ἕτερος τῶν κατονομαζομένων Ἱεραρχῶν, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης Κωνσταντῖος, εἶναι γνωστὸς ἐκ τῶν πηγῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν διὰ τὰς πολλὰς αὐτοῦ περιπετείας. Διὸ δυνάμεθα κατὰ προσέγγισιν νὰ χρονολογήσωμεν τὸ κτητορικὸν σημεῖωμα καὶ κατὰ συνέπειαν νὰ γνωρίσωμεν τοὺς χρόνους τῆς ἀρχιερατείας τοῦ μέχρι σήμερον ἀγνώστου Ἐπισκόπου Ρηθύμνης Ἄνθιμου.

Κατὰ τὰς σωζομένας πηγάς, ὁ Κωνσταντῖος Χαλκιόπουλος περὶ τὸ 1711 μ. Χ. ἀνέλαβε διὰ πρώτην φοράν τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον Κρήτης. Μετὰ ταῦτα ἐλθὼν εἰς ρῆξιν πρὸς δύο Κρήτας Ἀρχοντας τοῦ Μ. Κάστρου, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντῖος ἐξώσθη τοῦ θρόνου καὶ ἐξωρίσθη τῆς Κρήτης τῷ 1716 μ. Χ.

Ἐνεργεῖα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου τοῦ Γ' ὁ Κωνσταντῖος τῷ 1719 μ. Χ. ἐπανῆλθε εἰς τὸν θρόνον αὐτοῦ. Τῷ 1722 μ. Χ., διὰ τινὰς ἀντικανονικὰς πράξεις του, ὁ Κωνσταντῖος ἀπώλεσεν ὀριστικῶς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον καὶ συγχρόνως καθηρέθη τοῦ Ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματός του καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὴν νήσον Κύπρον.

Τῷ 1727 μ. Χ., ἐπὶ Πατριάρχου Παΐσιου τοῦ Β', ὁ καθηρημένος Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντῖος ἔτυχε τῆς συγγνώμης τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἀποκατέστη εἰς τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα του χωρὶς ὁμοίως νὰ λάβῃ καὶ τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον Κρήτης.

Ὁ Κωνσταντῖος Χαλκιόπουλος ὡς πρῶτον Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης ἐξεμέτρησε τὸ ζῆν ἐν τῇ Μονῇ Μ. Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ὁρους περὶ τὸ 1728 μ. Χ.³

Εἰς τὸν κατάλογον τῶν γνωστῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας Ἐπισκόπων Ρηθύμνης ὑπάρχει κενὸν μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1722 καὶ 1776 μ. Χ.⁴. Καὶ τῷ μὲν 1722 Ἐπίσκοπος Ρηθύμνης ἦν ὁ Δανιήλ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ

²) Περὶ τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν ἐπισκόπων Ρηθύμνης βλ. Ν. Τωμαδάκη, Εἰδήσεις καὶ ἔγγραφα τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Ἐπ. Ἐτ. Βυζαντ. Σπουδ., 10 (1933), σ. 213-14. Τοῦ αὐτοῦ, Ἐλεγχος τῶν ἐν Κρήτῃ ἀρχιερατευσάντων ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1645-1898), Ἐπετηρ. Ἐταιρ. Κρητικῶν Σπουδῶν, τόμ. Γ' (1940), σ. 140-141.

³) Περὶ τοῦ Κωνσταντῖου Χαλκιόπουλου βλέπε, Ν. Τωμαδάκη, Εἰδήσεις κλπ., σ. 199 καὶ Ἐλεγχος κλπ., σ. 122.—Μ. Γεδεών, Αἰνιγμάτων ἱστορικῶν λύσεις ἢ δέσεις, Ἐπ. Ἐτ. Κρητ. Σπ., Β' (1939), σ. 295.

⁴) Ν. Τωμαδάκη, Εἰδήσεις κλπ., σ. 213 καὶ πρὸ πάντων Ἐλεγχος κλπ., σ. 140.

ἔτος τοῦτο διεδέχθη τὸν καθαιρεθέντα καὶ συγχρόνως ἐξορισθέντα Ἀρχιεπίσκοπον Κωνστάντιον Χαλκιόπουλον.

Κατὰ δὲ τὸ 1776 μ. Χ. Ἐπίσκοπος ἦν ὁ Γεράσιμος. Μεταξὺ λοιπὸν τῶν δύο τούτων γνωστῶν Ἐπισκόπων Ρηθύμνης Δανιὴλ καὶ Γερασίουμ πρέπει βεβαίως νὰ λάβῃ θέσιν ὁ ἄγνωστος ἡμῖν Ἄνθιμος. Φαίνεται δ' ἀκόμη ὅτι ὁ Ἄνθιμος οὗτος, ὡς ἔχων στενὰς σχέσεις πρὸς τὸν πρῶην Κρήτης Κωνστάντιον, παρ' οὗ ἔλαβεν ὡς δῶρον τὸν κώδικα Φανερωμένης, θὰ κατέλαβε τὸν θρόνον Ρηθύμνης εἰς χρονολογίαν πλησιεστέρην πρὸς τὸ ἔτος 1722 μ. Χ. Οὐδόλως δ' ἀπίθανον ὁ Ἄνθιμος οὗτος νὰ διεδέχθη τὸν Δανιὴλ.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Ἄνθιμος ἤκμασε περὶ τὸ ἔτος 1730 μ. Χ.

Συμπληρωματικὴ Σημείωσις : Ἡ ὑπόθεσις μας ὡς πρὸς τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τοῦ Ἐπισκόπου Ρηθύμνης Ἄνθιμου πλήρως ἐπεβεβαιώθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἀ' Διεθνoῦς Κρητολογικοῦ Συνεδρίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἔσχομεν τὴν τιμὴν καὶ τὴν εὐχαρίστησιν νὰ συμμετάσχωμεν.

Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου ἐπεσκέφθημεν τὴν ἐν Ἡρακλείῳ Βικελαίαν Βιβλιοθήκην, ἔνθα εἶδομεν καὶ τὸν ἐλλόγιμον κ. Ν. Σταυρινίδην, Διευθυντὴν τοῦ Τουρκικοῦ Ἀρχείου τῆς πόλεως ταύτης. Λόγῳ γενομένου περὶ τοῦ Ρηθύμνης ἀγνώστου Ἐπισκόπου Ἄνθιμου, ὁ κ. Σταυρινίδης μοὶ ἐπέδειξεν ἐν Ἑλληνικῇ μεταφράσει τουρκικὸν ἐγγραφοῦν ἐκ τοῦ ὑπ' ἀρ. 16 κώδικος τῶν ἐν λόγῳ Τουρκικῶν Ἀρχείων, εἰς τὸ ὁποῖον ρητῶς ἀναφέρεται Ἄνθιμος τις Ἐπίσκοπος Ρηθύμνης ἐν ἔτει Ἐγείρας 1143 (=7 Ἰουνίου 1731 μ. Χ.)⁵.

Διὰ τὴν συμπληρωματικὴν ταύτην εἶδησιν θεομῶς εὐχαριστοῦμεν τὸν ἐλλόγιμον κ. Ν. Σταυρινίδην.

⁵) Τουρκικὸς κώδιξ ὑπ' ἀρ. 16 (σ. 201) καὶ Ἑλλ.ν. μετάφρασις τοῦ ἐγγράφου τούτου ἀρ. 2184.